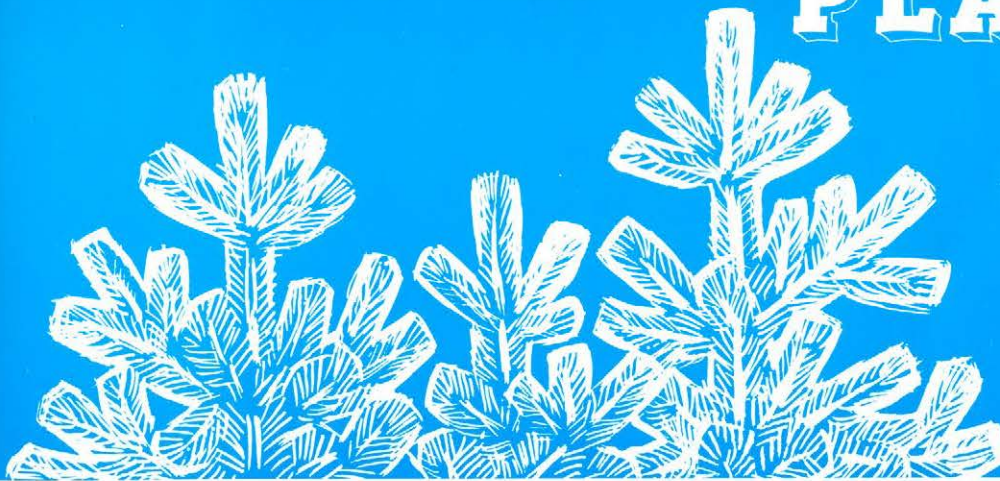

BJÖRKFÖRÄDLING OCH PRODUKTION AV BJÖRKPLANTOR

Intresset för plantering av lövträd i allmänhet och björk i synnerhet har ökat dramatiskt de sista åren. Kunskaper beträffande bl a odlingsteknik är dock tämligen bristfälliga i vårt land. I Finland däremot är björk sedan länge ett vanligt alternativ vid plantering. Där produceras årligen ca 15 miljoner plantor, vilket utgör 7-8 % av den totala plantproduktionen.

För att på ort och ställe ta del av dessa kunskaper har PLANTNYTTs redaktion besökt såväl plantskolor som forskande institutioner i vårt östra grannland. Nedan redovisas erfarenheter från denna resa.

Vårtbjörk planterad sju år tidigare på en f d åkermark invid Leksvalls plantskola i Ekenäs. Medelhöjd ca 6 m.

Bakgrund

Det ökande intresset för björk i Sverige beror bl a på industrins efterfrågan på björkmassa vilket medfört att den idag betalas lika bra som tallmassa. I Finland däremot är björkmassapriset lägre än priset på barrmassa. Anledningen till det finska björkintresset är istället en god avsättning för mer högkvalitativa produkter, framför allt timmer till fanérindustrin. Ett annat skäl är den omfattande nedläggning av jordbruk som pågår idag. Skogsplantering är ofta det enda markanvändningsalternativ som står till buds. Björken ger, åtminstone på bättre marker, en produktion som inte står granen mycket efter, speciellt om man väger in björkens avsevärt högre veddensitet. Omloppstiden är också kortare än för gran varför intäkter från avverkningar faller ut betydligt tidigare.

Björken har dessutom markförbättrande egenskaper. I björkbeståndet bildas ett mera biologiskt aktivt humuslager med högre pH-värde. Därtill skall läggas den rent estetiska fördel som en luftig, ljus björkskog erbjuder jämfört med en skog av granar.

Som skogsträd förekommer björken i Skandinavien i form av två skilda arter. Vårtbjörken är vanligast i södra och mellersta Sverige. I Norrland dominerar glasbjörken. Vid igenplantering av åkermark är det nästan uteslutande vårtbjörk som är aktuell. Det är också denna art som avses i jämförelsen med gran ovan. Orsaken är framför allt att denna art producerar väsentligt mer än glasbjörk på goda och väl-dränerade marker. Arternas ståndortskrav är också ganska skilda. Vårtbjörken växer bäst på friska och näringsrika marker, sämre på torra. På blöta marker förekommer den överhuvudtaget inte. Där klarar sig emellertid glasbjörken bra. Bäst trivs den emellertid på vanlig frisk skogsmark där arterna över större delen av landet förekommer i blandning.

Förädling av björk

Vid besök hos Stiftelsen för skogsträdförädling i Haapastensyrjä utanför Helsingfors gav Risto Hagquist oss en inblick i det finska förädlingsarbetet. Detta inleddes i slutet av 1940-talet och hittills har man valt ut ca 3300 plusträd, d v s träd med goda egenskaper vad beträffar volymtillväxt och kvalitet. Förädlingen intensifierades under 1960-talet. Sedan dess har man gjort omfattande avkommeprövningar för att bedöma de valda trädens förädlingsvärde. De bästa träden

och deras bästa avkommor har valts ut till vidare förädling och fröproduktion. Plantager av såväl vårt- som glasbjörk har anlagts i växthus. Produktion av frö i växthus har flera fördelar. Pollineringen underlättas och skörden blir riklig samtidigt som problemet med bakgrundspollen försvinner. Eventuella skadeinsekter är också lättare att kontrollera.

Plantager täcker hälften av fröbehovet. Resten samlas in som beståndsför i totalt 71 utvalda bestånd som godkänts för ändamålet.

Bild 2. Vårtbjörksplantage i växthusmiljö, Haapastensyrjä.

Björken är ett tacksamt förädlingsobjekt p g a:

- blommar rikligt och ofta
- blommar i unga år
- snabba resultat från avkommeprövning (3-5 år)
- stor ärftlig variation (gör urval effektivare)

För vårtbjörk räknar man med en förädlingsvinst på 25-30 % i volymtillväxt och avsevärd kvalitetsförbättring, framförallt vad gäller stammens rakhets. Motsvarande gäller för glasbjörk, men förädlingsvinsten är något lägre. Frö från de för ändamålet speciellt utvalda bestånden beräknas ge omkring 5 % bättre volymtillväxt.

Plantproduktion

Årligen odlas ca 15 miljoner björkplantor i södra och mellersta Finland. De senaste två åren har man också odlat glasbjörk för plantering på torvmark och andra fuktiga marker, där vårtbjörken inte trivs. 15-20 % av björkplantproduktionen består av glasbjörk. Björkproduktionen sker både som täckrot och barrot med ca 50 % marknadsandel för vardera planttypen.

Nedan angivna odlingsrutiner bygger på erfarenheter från Länns Tehtaat Oy, Leksavalls plantskola, samt material från en samnordisk kurs rörande odling av björkplantor som hölls i Pieksimäki, september 1987. Beskrivningen avser enbart täckrotsplantor.

Bild 3. Björkplantor från Länns plantskola i Säkylä.

Stora behållartyper används, t ex Paperpot PS 1008, Plantek 25 eller Cellpot TA 710. Planttättheten ligger kring 150-170/m² och behållarvolymen 300-400 cm³. Torven bör ha en grov struktur och vara grundgödslad. 2-3 kg dolomitkalk tillsätts per m². pH-värdet bör därefter vara omkring 5.5.

Maskinell precisionssådd av björk finns inte utvecklad varför sådd för hand är vanlig. Björkfrö har normalt låg grobarhet, ca 60 % betraktas som ett bra resultat. Normalt sås därför 3-5 frön per behållare. Det förekommer också att man bredsår i större lådor och så snart det är möjligt flyttar (pricklar) över plantorna i odlingsbehållare.

Under groning måste substratet hållas kontinuerligt fuktigt. Lufttemperaturen bör ligga mellan +22°C och 25°C, i substratet ett par grader lägre. När plantorna uppnått det s k trebladsstadiet enkelställs de. Övertaliga

plantor används för att komplettera tomma behållare. Under odlingen rekommenderas att gödsling sker så att ledningstalet håller sig mellan 1.4 och 1.6 mS/cm. Koncentrationen i bevattningsvattnet av de viktigaste näringsämnena bör vara enligt följande:

Kväve	80-150 mg/l
Kalium	200-250 mg/l
Fosfor	50-100 mg/l

Björkplantor växer fort och förbrukar mer växtnäring än barrträd. Vattning och gödsling måste därför vanligen ske tätare än vid odling av barrplantor.

Normalt sår man två omgångar i växthus. Första omgången sås i början av maj och flyttas ut i mitten av juni. Plantorna är då 10-15 cm långa. När första sädden flyttas ut, sår man en andra omgång.

Andra sädden flyttas ut då plantorna blivit 20-30 cm långa, vanligen i början av augusti. Viktigt är att lämna mellanrum mellan varje rad av odlingsblock. Detta mellanrum bör vara lika brett som ett odlingsblock. Detta är viktigt för att plantorna skall bli tillräckligt stadiga. Det hämmar också spridningen av sjukdomar.

Björkplantornas rötter växer snabbt. För att förhindra omfattande nedväxning i marken bör odlingsblocken flyttas 2-3 gånger per säsong eller odlas på upphöjt underlag.

Björken planteras nästan uteslutande på våren, varför merparten av plantorna vinterlagras. Vill man höstplantera bör skottet vara förvedat ända upp i toppen, vilket brukar uppnås i september. Upptagning för vinterförvaring sker efter lövfällning. Plantorna förpackas då i säckar som förvaras antingen i kyl/frys eller liggande på friland.

Kvalitetskrav för björkplantor har fastställts av finska Forststyrelsen. De viktigaste kraven lyder i korthet:

- inga barkskador
- ett toppskott
- rak stam
- fullständig förvedning
- rak huvudrot

För att ett plantparti skall godkännas för leverans krävs att minst 95 % av plantorna uppfyller kraven ovan. Normalt sker också en storlekssortering av plantorna, jfr tabell 1. Större plantor betingar ett högre pris. Plantpriserna är lägre än i Sverige.

Tabell 1. Storleksklassificering av björkplantor.

	I	II	III	IV
Plantpartiets medianhöjdklass, cm	- 40	41-55	45-70	71-
Plantornas minimihöjd, cm	25	30	40	50
Plantornas minimitjocklek, mm (1-2 cm ovanför rothalsen)	3.0	4.0	5.0	6.0

Slutord

Björken har länge spelat en obetydlig roll i svenskt skogsbruk. Huruvida detta blir bestående är svårt att sja om. Den största stötestenen för plantering av björk torde vara risken för viltskador. Såväl sork som älg och hare hör till dem som gärna tar för sig i planteringar. Stängsling och/eller stam-skydd är möjliga men mycket dyra åtgärder. I Sverige verkar den allmänna uppfattningen vara att det är närmast lönlöst att plantera utan viltskydd. I Finland anses problemet däremot inte vara lika omfattande. Till stor del torde detta kunna förklaras med en väsentligt lägre älgstam.

De svenska erfarenheterna av praktiska planteringar är dock små. Ökad erfarenhet i kombination med resultat från den relativt omfattande lövforskning som initierats kommer på sikt att ge bättre möjligheter att nå goda resultat.

Författare till artikeln är: Cristina Ericson och Christer Nyström, Inst för skogsproduktion, SLU, Garpenberg.

Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för skogsproduktion
avd för skogsförnyelse, 770 73 GARPENBERG

Redaktör: Cristina Ericson

Ansvarig utgivare: Christer Nyström

Foto: Cristina Ericson

Återgivande endast efter skriftlig överenskommelse

ISSN 0280-0012

Avesta Offset 1989